

מסורת הש"ס

(א) ברכות ט. שבת מה. דה ו. ט. ג. ס"א רש"י, (ג) נע"י מוס' לקמן כא; (ד) ע"ל על טעם; (ה) שבת קד; (ו) נע"י מוספות חולין קכב; (ז) ד"ה עור הלאס וכו' ומנחם הכהן; (ח) [לקמן לו.]; (ט) ע"ל לעיל דף ט; מדר"ה מקדשעין; (ט) [לקמן כא.]; (י) [ומשמיר ואלע. רש"י]; (יא) [ז"ל מי מילין; (יב) פ"י ספרה; (יג) [דר"ה מגילה]; (יד) [ד"ה מוספות בעירובין]; (יז) ואולי דנרגס' נגדה היה כתוב ק' אבל לפנינו לא נמצא];

גליון הש"ס

בחגי' כסב' ב'י, ע"י מנחות דף לז ע"פ מדר"ה כמו שגאמר: גב' הא לא לא אפיין. ע' מנחות דף לא ע"כ מדר"ה הא דלפיין:

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה פטור שמי הוא כבתחילה: (ב) ד"ה מוראה ספסר י"ב ע"ין בב"ד ר' נח ע"כ:

מוסף תוספות

א. שעושין מקליפת עצים ומבשלים אותו כדי שיהיה כג. מוס' הלא"ה.
ב. דהא דיו וכו' שנותנים בו עצמים וקוראים לה הוא, ובגמ' משמע דרדיו דכו' יבש היה. מ"י ה"ח שבת כה. ד"ה כל. ג. גבי תחלה.
ח. מוס' שבת כה. ד"ה כל.
ז. [ד"ל מקדש דיו. מוס' שבת כה. ד"ה כל. ה.].
ח. משמע שהוא שחור. מוס' עירובין ג. ד"ה קנקמוס.
ט. שנותנים אותה יפה. מוס' עירובין יג. ד"ה קנקמוס.
י. מרלא אמרי בה באנו למחלוקת (ב) ואפי"ו תמצא ורבנן [בדאמרי' לקמן].
יא. רש"י לקמן כ. ד"ה הא דלמח.
יב. [ו]אפי"ו תמצא לומר דלרבנן דאמרי, מ"מ תקשי לן. רש"י לקמן כ. ד"ה הא דלמח.
יג. ובג"י עדים שאין יודעים לחתום באחר שאין כותבין בסיקרא אלא כשיחתמו העדים עליו לא חשיב כתב העדים תקון לראשון כיון שלא נכתב אלא בשבילם. מוס' הלא"ה. י. סומא קתני כתב ע"ג כתב פטור. רש"י לקמן כ. ד"ה הא דלמח.

פסקי רי"ד

לעשרה כולכם כתבו גט לאשתי חתום בי תרי מנייהו בימיה ואיך מכאן ועד י' ימים אתה לקמה דריב"ל אמר כדאי הוא ר"ש לסמוך עליו בשעת הדחק פ"י לאחר שנשאת והאר"ל לא הכשיר ר"ש אלא לאלתר אבל מיכן ועד עשרה ימים לא בהווה כ"י יוחנן סי' דאמר אפילו מכאן ועד עשרה ימים והא"ר יוחנן שנים משום עדים וכו'ן משום תנאי בהווא כ"ל ס"ל ואפ"ה הלכה כ"י

כדאי הוא רבי שמעון. דמתניתין דלמך נכתב ציוס ונחתם צלילה כשר: **לסמוך עליו בשעת הדחק.** שהלך זה לדרכו או ניסת כבר בגט זה: **סבירא ליה.** לרבי יהושע בן לוי: **וכולן משום סנאי.** ואין כאן הקדמה דתנאי ניניהו ואפילו לרבנן כשר: **בתנאי' על העלה**

של זימ. תלושה: **ונוסן לה אם הפרה.**

בגמרא^(ט) מפרש טעמא: **גב' סמא.** אורפימג"ט: **סקרסא.** זכב אדום שקורין מנייא^(י): **קומא.** שרף האילן: **חרסא דאושכפי.** אדרמינ"ט: **צמי טריא.** מי גשמים לשון מורי. מי טריא מים ששורים צו פרי שהוא כעין עפלים גל"ש צלע"י: **חאנז.** ששף העופרת צמים ומשמירים: **שחור. פחמין.** ונשיחור. חרמא דאושכפי:

על גבי סיקרא. שתי אומיות של סיקרא והעציר עליהם דיו צשבת: **מוחק.** ע"מ לכתוב שתי אומיות צשבת חייב וזה מוחק התחתונות סיקרא וכתב העליונות דיו: **פטור.** שהרי הוא ^(א) צתחילה לא כתב ולא מחק: **מוחק הוא.** ולא כותב שמתחילה היה כתוב הגון מעמה:

מקלקל הוא. והוא ליה כמוחק ע"מ שלא לכתוב. ולמאן דמחייב לא הוה מקלקל כל ק"ש שהרי כתבו ניכר: **כתב עליון כתב לענין שבת.** דהא חמרת לעיל חייב שמים: **וכי מפני שאנו מדמין.** שאנו אומדים וסבורים ואומדין מאומד לצנו להחמיר:

נעשה מעשה. להקל אפי' לענין שבת אס צא מעשה לדינו צומן צית המקדש לא הייתי סומך על דברי להציא חולין לעורה: **מדמין.** שושפלין: כמו כמדומים: **מקדעין.** מסרטין: **והפני רבי חייא כתבו חאנז כשר.** וכיון דכתב גמור הוא הוה ליה כדיו על גבי סיקרא דקאסרינן לעיל: **חאנז.** לשפסף צתחמכה של חאנז על הקלף ומשמירו אינו^(ב) כתב: **צמיא דחאנז.** מים ששרה צהן שחיקת **חאנז:** **צמי מילין.** מים ששרה צהן עפלים שחוקים: **הא דאפיאל.** הקלפים מעוצדים צעפלים רושמין עליהן את העדים צמי מילין דלא הוי כתב שהרי מראה הקלפים כמראה הכתב ואינו ניכר הלכך אין מי מילין על גבי יא מילין ומתנית' בדלא אפיין: **צרוק.** רושמין להם צרוק: ^(ג) **סוראס.** יט ספסר עליו ששורים: **בגיטין.** משום עיגונא דעלקמן דלא משכחינ' סהדי צקיין וצמוך כך יפרש זה ל"ס או ימות ומזקק ליצם: **אכל צשאר שטרות.** יחור אחר העדים צקיאים לחמוס:

כוזמה

בגיטין יאבל בשטרות לא דההוא דעבר עובדא בשאר שטרות יונגריה רב כהנא תניא

למחלוקת רבי יהודה ורבנן דלר' יהודה הוי כתב ועוד^י דרב אחא מסין לקמן דאפילו רבנן מודו גבי גט דהוי כשר ואומר רבינו יחזק דלקמן ודאי שכתב הראשון היה שלא לשמה וכתב השני עושהו לשמה חשיב כתב לרבי יהודה ולרב אחא אפילו לרבנן חשיב כתב וכתב רבי יהודה מודה דלא חשיב כתב^{יז} וצפרק הצווה (שבת דף קד:) דתנן כתב על גבי כתב פטור ואמר רב חסדא מתניתין דלא כר' יהודה לא צעי לאוקמי כשאין כתב השני מתקן כלום דאפילו רבי יהודה מודה דאינו כתב משום דמתניתין' משמע ליה דצכל ענין פטור אפי' כתב גט או ספר מורה שלא לשמה והעציר עליו צשבת קולמוס לשמה להכי מוקי כרבנן אצל לרב אחא צר יעקב ע"כ לא מיתוקמא מתני' צכל ענין דהא צגט אפילו רבנן מודו דהוי כתב ולדידיה אחיא מתניתין נמי כר' יהודה וכגון שאינו מתקן צכתב השני כלום: **בזוחק הוא.** ומשעי ליה מוחק על מנת לכתוב דמסתמא עומד לחזור ולכתוב עליו כדיו ומקלקל לא הוי דעל הכתובה זאת תהא כתובה העליונה רישומה ניכר טפי משאם היתה תחתונה לעדה:

יוחנן כדקרי"ל בכל דוכתא ותו דבעיא לעיל אחיא כר' יוחנן: **בתנאי'** בכל כותבים בדיו בסם בסיקרא בקומום בקנקנתום ובכל דבר שהוא רושם ומתקיים אין כותבים לא במשקים ולא במי פירות ולא בכל דבר שאינו של קיימא. פ"י המורה ואפילו על אסוריו הנאה ועל הכל כותבין על העלה של זית ועל הקרן של פרה ונתון לה את הפרה על ידי של עבד ונתון לה את העבד ר' יוסי הגלילי אומר אין כותבים לא על דבר שיש בו רוח חיים ואף לא על האוכלין: ובכל דבר שהוא מתקיים לאתויי מאי לאתויי הא דא"ר חנינא כתבו במי טרייא ואפצא כשר. פ"י מין פרי הוא ששמו טריא מוני העצצים: תני ר' חייא כתבו באבר בשחור ובשיחור כשר. פ"י שפשף האבר על הנייר^(א) והשחירו והשחור הוא הפחם כדרתנן בפ' ג' דפרה (משנה יא) שחור שיש בו אפר כותשים אותו ושיחור הוא מין צבע שחור: איחמר המעביר דיו על גבי סיקרא בשבת ר' יוחנן ור"ל דאמרי תרייהו חייב שתיים א' משום כותב וא' משום מוחק. דיו על גבי דיו וסיקרא על גבי סקרא פטור בעא מיניה ר"ל מר' יוחנן עדים שאין יודעין לחתום מהו שיכתבו להם בסיקרא ויחתמו כתב עליון כתב או אינו כתב א"ל אינו כתב והלא למדתנו רבינו כתב עליון כתב הוא לענין שבת א"ל וכי מפני שאנו מדמין נעשה מעשה פ"י אאנו מדמין סבור להחמיר לענין שבת נסמך עליה להקל ולהחשיך התחיתמה: איחמר עדים שאין יודעין לחתום רב אמר מקדעין להן נייר חלק וממלאין את הקדעים דיו ושמואל אמר

המביא גט פרק שני גיטין

ימ.

ד"ן דיותא. אומר ר"ת דדיו שלנו^א הוא קרוי דיו ולא אותו שעושין מעפלים דההוא לא מיקרי דיו מדתני רבי חנינא כתבו צמי טריא ואפצא כשר משמע דלאו היינו דיו דלא תני אלא הנך דלא תני צמתני' וצסמוך דפרך ארבי אצבו דלמך צמי מילין מרבי

חנינא אמאי לא פריך מדיו דמתניתין ועוד דספר מורה צעי דיו כדאמרין צהצווה (שבת דף קג:) כתבה שלא צדיו יגנו ואספר תורה קאי דממשמע צהקומץ רצה (מנחות דף לא:) והיכי כתבין צדיו של עפלים על קלף של ספר מורה שהוא מעופץ והא אין מי מילין על גבי מי מילין ועוד מדקדק ר"ת^ב מהא דלמרי' צפ"צ דגדה (דף ג.) רבי אחי פלי קורטא דדיותא וצדיק והיינו דיו שלנו שהוא יצב ושייך לומר צו פלי קורטא והא דלמך צפרק צמה מילדיקין (שבת דף כה.) כל השרפים יפסי לדיו ושרק קטף יפה מכולן ההוא שרף לאו היינו גומי דאין דרך לתת גומי אלא צדיו של עפלים אלא אומר ר"ת דשרף הוא לחלוטית קליפת העץ שעושין ממנו דיו שלנו כמו^ז זו שירפה מזוי דפ"ק דגדה (דף י:) דהיינו לחלוטית דמים צגאשה וצפ"י כל שעה (פסחים דף לג.) ירק מר יס לו שרף וירק אין לו גומי אלא לחלוטית וממוך כך חוסר ר"ת לכתוב ספר מורה צדיו של עפלים^ח ומה שמשמע צפרק כל כתבי (שבת דף קטו:) דכל ספרים לא צנו דיו חוץ ממגילה פירשתי צפ"י כל כתבי^ט: **קנקנתום** חרתא דאושכפי. פ"י צקונט' דלמרטנ

ובשיחור דקמני צצרייתא פירש נמי צקונט' דהוא אדרמניט' ואין נראה דלא תני צצרייתא אלא הנך דלא תני צמתניתין ואומר ר"י דשיחור הוא אדרמניט' וקנקנתום הוא כמו שפירש רבינו שמואל צעירוצין (דף יג.) דהיא קרקע ירוקה שקורין ידירול"י צלע"י וצערון ולעזו ויטריאלוי' ור"ס נמי פירש צתקין ספר מורה שעשה אדרמניט' מותר לתת לתוך הדיו לכולי עלמא דלאו היינו קנקנתום דליכא למאן דאסר צפ"ק דעירוצין (דף יג.) ואס תלמך דצמסכת גדה (דף כ.) תנן שחור כרת^י ומפרש דהיינו חרת' דאושכפי^י ואילו ידיראלוי' ירוקה היא כזוכית ועל שם כך נקרא ידיראלוי' וי"ל כשמתקין אותה^י לתת לתוך הדיו אז היא משחרת: **ד"ן ע"ז גבי דיו פטור.** תימה דהכא משמע דדיו על גבי דיו לא כלום הוא לענין שבת וה"ה לענין גט דמדמי צסמוך לשבת ומשמע דליכא מאן דפליג' ולקמן (דף כ.) אמרין כתבו שלא לשמה והעציר עליו קולמוס לשמה צצנו

ובאי חזקיה (סקרא) כתב הוא ומה לי חזקיה מה לי שריטה גם לשטר ולחרוק מלמטה שיראה בולט מלמעלה אמרינן לקמן דהיא כתיבה והיכי מפשרין בגט בענין זה ודברי שמואל שאמר באבר פ"י לשפסף בתחיתה של אבר על הקלף ומשמיר ואינו כתב ואינו ג"ל דיין דהוא דבר המתקיים למה אינו כתב וכל סבורת המורה (הלכה) [בכאן משמע] שלא יקרא כתב כ"א הוא כענין דיו שמסדר האותיות על הקלף אבל שריטת הסכין ורושם האבר לא יקרא כתב ולא הוא משום דקי חזקית הטבאל ורושם חציץ דבעי לקמן למדור דהוי כתב וי"ל לפרש מקדעין להן נייר חלק לא שיהו גונעים בנייר שהגט כתוב בו אלא נייר אחד חלק שאין בו כלום מקדעים שם בסכין שמות העדים שנמצא הנייר שלם ושמות העדים הוא החלל ואח"כ משכיבים אותו הנייר על הנייר שהגט כתוב בו ואומרים להדיוטות מלאו אלה הקדעים דיו וישארו האותיות של דיו על נייר הגט ובכי האי גונא כשר שלא נגעו אנתנו במקום החתימת העדים כלל וחכי צמי מסתבאר מקדאמר נייר חלק ושמואל נמי לא הכשיר אלא במיא דאברא מפני שאינו דבר המתקיים והרי הוא כדיו בעלמא אבל באבר עצמו לא שדבר המתקיים הוא וכדברי מצאתי שפי' בשניהם גם ר"ח ו"ל: ר' אבהו אומר במי מילין, פ"י ממים ששהה בהן עצצים כתושים והתני ר' חייא כתבו במי טרייא ועפצא כשר לא ק' הא דעפיצין הא דלא עפיצין שאין מי מילין על גבי מילין רב פפא אמר ברוך. והני מילי בגיטין אבל בשאר שטרות לא ההוא דעבדי עובדא בשאר שטרות נגדיה רב פפא

עין משפט ונר מצוה

ל א מ"י פ"ד מהל' גירושין הלכה א סמג עשין נ טוש"ע אה"ע סימן קכא סעיף א:
לא ב מ"י שם הלכה ג סמג שם טוש"ע אה"ע סימן קכד סעיף ב ג מ"י פ"א מהל' גירושין הלכה ו:

לב ד מ"י וסמג שם טוש"ע אה"ע סימן קכא סעיף ג:

לג ה מ"י שם הלכה א טוש"ע שם סעיף ב:
לד ו ז ה מ"י פ"א מהלכות שבת הלכ' נח סמג לחוין קה:

לה ט מ"י פ"ד מהל' גירושין הלכה א סמג עשין נ טוש"ע אה"ע סימן קכא סעיף ב בהגה"ה:
לו י מ"י שם הלכה ב טוש"ע שם סעיף ג:
לז ב מ"י פ"א מהל' גירושין הלכה כג סמג שם טוש"ע אה"ע סימן קל סעיף ח:

לח ל מ מ"י שם ופכ"ד מהל' מילה ולזה הלכה ו סמג שם ופי' דל טוש"ע ח"מ פ"י סעיף ד:

לעזי רש"י

אורפימג"ט. צבע צהוב. מנייא^י ו"י מנייא^א. צבע אדום (עשוי מחתמונות העופרת). אדרימניט. צבע שחור. גלי"ש. פצצים בלוטים. שרשפציר' [שרשפיצירי]. לחשור.

מוסף רש"י

כדאי הוא ר"ש לסמוך עליו בשעת הדחק. אבל שלא בשעת הדחק לא (בברכות ט.) סקרתא. זכב אדום שצנענין צו מריסין (שבת קד: מגילה יח.) קומא. גומא. שרף אילן (שבת קד:). חרתא דאושכפי. סם שצנענין צו מנעלים שחורין (מגילה יט.) במי טרייא. יס אומרים סמי פ"י וס אומרים. מי צמיא (שבת קד:). אפצא. מי אפלים גלי"ש. (שם). באבר. צעופרת, ומשמיר כשהוא משפסף עופרת על הקלף (שבת קד:). בשחור. פיסם (שם). ובשיחור. (שם). אדרמניט' (שם). וכי מפני שאנו מדמין. נראה צעניט ומדומנן אנו כן ולא שמענו מניעותינו [לקמן לו.]. מקדעין להם נייר חלק. מסרטין ורושמן צכסין על הנייר את שמות העדים ואין העדים וממלאין את הקדעים דיו. (לע"ז ט:). דרב מנגיד. מלח מלודות. (יבמות נב.).

פסקי רי"ד (המשך)

באבר באבר ס"ד והתני ר' חייא כתבו באבר בשחור ובשיחור כשר לא ק' הא באברא הא במיא דאברא. פ"י המורה מקדעין להן נייר חלק ומשמיר ואינו ג"ל שיהו שריטת הסכין דבר המתקיים הוא ולקמן בעי' למימר שאם חקק על ס"ל טבאל (סקרא) כתב הוא ומה לי חזקיה מה לי שריטה גם לשטר ולחרוק מלמטה שיראה בולט מלמעלה אמרינן לקמן דהיא כתיבה והיכי מפשרין בגט בענין זה ודברי שמואל שאמר באבר פ"י לשפסף בתחיתה של אבר על הקלף ומשמיר ואינו כתב ואינו ג"ל דיין דהוא דבר המתקיים למה אינו כתב וכל סבורת המורה (הלכה) [בכאן משמע] שלא יקרא כתב כ"א הוא כענין דיו שמסדר האותיות על הקלף אבל שריטת הסכין ורושם האבר לא יקרא כתב ולא הוא משום דקי חזקית הטבאל ורושם חציץ דבעי לקמן למדור דהוי כתב וי"ל לפרש מקדעין להן נייר חלק לא שיהו גונעים בנייר שהגט כתוב בו אלא נייר אחד חלק שאין בו כלום מקדעים שם בסכין שמות העדים שנמצא הנייר שלם ושמות העדים הוא החלל ואח"כ משכיבים אותו הנייר על הנייר שהגט כתוב בו ואומרים להדיוטות מלאו אלה הקדעים דיו וישארו האותיות של דיו על נייר הגט ובכי האי גונא כשר שלא נגעו אנתנו במקום החתימת העדים כלל וחכי צמי מסתבאר מקדאמר נייר חלק ושמואל נמי לא הכשיר אלא במיא דאברא מפני שאינו דבר המתקיים והרי הוא כדיו בעלמא אבל באבר עצמו לא שדבר המתקיים הוא וכדברי מצאתי שפי' בשניהם גם ר"ח ו"ל: ר' אבהו אומר במי מילין, פ"י ממים ששהה בהן עצצים כתושים והתני ר' חייא כתבו במי טרייא ועפצא כשר לא ק' הא דעפיצין הא דלא עפיצין שאין מי מילין על גבי מילין רב פפא אמר ברוך. והני מילי בגיטין אבל בשאר שטרות לא ההוא דעבדי עובדא בשאר שטרות נגדיה רב פפא

^[1] ע"י צ"י אה"ע רסח סימן קכא ונשוי"ע סעי' ג